रोझा पार्क्स

निक्की गियोवनी
मराठी: अश्विनी बर्वे

रोझा पार्क्स या अमेरिकेच्या इतिहासातील एक प्रसिद्ध व्यक्तिमत्व आहेत. १ डिसेंबर १९५५ रोजी, अलाबामातील माँटगोमेरी येथे, त्या कामावरून घरी जाण्यासाठी बसमध्ये चढल्या. त्यांनी एका गोऱ्या माणसाला आपली जागा देण्यास नकार दिला. त्यांच्या या नकाराने एका चळवळीला सुरुवात झाली. अचानक, श्रीमती पार्क्स नागरी हक्कांच्या लढ्यातील एका महत्त्वपूर्ण घटनेच्या केंद्रस्थानी आल्या.
ही त्या स्त्रीची आणि तिच्या धैर्याची व दृढनिश्चयाची कहाणी आहे.

रोज़ा पार्क्स

श्रीमती पार्क्स यांच्यासाठी तो एक चांगला दिवस होता. आईचा ताप उतरला होता आणि सकाळी ती स्वतःहून उठून तिने नाष्टा केला. तिचा नवरा, रेमंड पार्क्स, देशातील सर्वोत्तम न्हाव्यांपैकी एक होता; त्याला हवाई दलाच्या तळावर अतिरिक्त काम मिळाले होते. आणि डिसेंबरचा पहिला दिवस नेहमीच खास असायचा, कारण येणाऱ्या नाताळचा आनंद जाणवत असे.

सर्वांना माहीत होते की 'शिवणकाम' विभाग लवकरच खूप व्यग्र होणार होता. दरवर्षी, मिसेस पार्क्स इतर शिंप्यांसोबत हसून म्हणायच्या, "उत्तर ध्रुवावरील त्या परींकडे आपल्यासाठी काहीच नाही."

माँटगोमेरीमधील तरुण आणि वृद्ध स्त्रिया, उत्सवासाठी अधिक आकर्षक बनवण्यासाठी त्यांचे सुंदर पोशाख घेऊन येत असत, ज्यांमध्ये काही बदल किंवा भरतकाम करण्याची गरज असे.

रोझा पार्क्स सर्वोत्तम शिंवणकाम करणाऱ्या होत्या. रुम्प्लिस्टिल्टस्किन ज्या वेगाने आपल्या मागावर सोन्याचा धागा विणत असे, त्याच वेगाने तिची सुई-धागा चालत असे. इतर शिंवणकाम करणाऱ्या स्त्रिया तिला जादूगार म्हणून चिडवत असत. रोझा हसून म्हणायची , "ही काही जादू नाही, मी फक्त एकाग्रतेने काम करते." कधीकधी काम पूर्ण करण्यासाठी ती दुपारचे जेवणसुद्धा टाळायच्या.

या गुरुवारी तिने वेळेच्या आधीच काम पूर्ण केले.
“तू घरी का जात नाहीस,” तिचा पर्यवेक्षक म्हणाला. “मला माहीत आहे की तुझी आई आजारी आहे आणि तुला तिची काळजी घेणे आवश्यक आहे.”

सुपरवायझरला माहीत होतं की रोझा काम संपेपर्यंत थांबेल. पण तो फक्त १ डिसेंबर होता. जास्त कष्ट करण्याची काही गरज नव्हती. रोझाला हे आवडलं. ती आज लवकर घरी जाऊ शकणार होती. आणि तिचा नवरा, रेमंड, उशिरापर्यंत काम करणार असल्यामुळे, ती त्याचा आवडता पदार्थ बनवून त्याला सरप्राईज देणार होती.

"उद्या सकाळी भेटू," असं म्हणत रोझाने हात हलवून निरोप घेतला आणि ती बस स्टॉपकडे निघाली. बसचे तिकीट काढण्यासाठी तिने खिशातून सुट्टे पैसे काढले. म्हणून तिला सुट्टे पैसे मागावे लागणार नव्हते. बसमधील डब्यात भाड्याचे पैसे ठेवताना, घरी गेल्यावर आपण बनवणार असलेल्या अप्रतिम जेवणाच्या विचाराने तिच्या ओठांवर स्मितहास्य उमटले. आणि, त्या काळातील एका वाईट प्रथेप्रमाणे, तिने भाडे दिले, बसमधून उतरली आणि पुन्हा आत शिरण्यासाठी मागच्या दाराकडे गेली.

तिच्या लक्षात आले की बसमधील कृष्णवर्णीयांसाठी राखीव असलेला भाग पूर्ण भरलेला होता. पण ज्या भागात कृष्णवर्णीय आणि श्वेतवर्णीय दोघेही एकत्र बसू शकत होते, तिथे काही जागा रिकाम्या होत्या.

मधल्या मार्गाच्या डावीकडे दोन रिकाम्या जागा होत्या आणि उजवीकडे खिडकीजवळ एक माणूस बसला होता. रोझाने त्याच्या शेजारी बसायचे ठरवले. तिला त्याचे नाव आठवत नव्हते, पण त्याचा चेहरा ओळखीचा वाटत होता. त्याचा मुलगा, जिमी, NAACP युवा परिषदेला नेहमी उपस्थित राहत असे. बस सुरु झाल्यावर त्यांनी एकमेकांना अभिवादन केले.

जिमीच्या वडिलांना त्रास होऊ नये म्हणून रोझाने तिची शिलाईची पिशवी आणि पर्स गुडघ्यांजवळ ठेवली. पुरुष सहसा जास्त जागा घेतात असा विचार करून , तिने तिचे सामान स्वतःच्या जवळ ओढले. बस अनेक वेळा थांबली आणि दोन कृष्णवर्णीय पुरुष तिच्या शेजारी येऊन बसले. आपल्या जागेवर बसून, तिचा दिवस किती छान गेला होता आणि घरी गेल्यावर ती आपल्या पतीसाठी एक उत्तम जेवण कसे बनवणार आहे, याचा ती विचार करत होती.

"मी त्या जागा रिकाम्या करायला सांगितल्या," बस ड्रायव्हर ओरडला. मिसेस पार्क्स यांनी आश्चर्याने पुढे पाहिले. समोरच्या रांगेत बसलेले दोन पुरुष त्यांच्या जागेवरून उठून कृष्णवर्णीयांसाठी राखीव असलेल्या विभागात जात होते. तो विभाग आधीच खचाखच भरलेला होता. जिमीचे वडील जणू स्वतःशीच पुटपुटले, "आज मला कोणत्याही भांडणात पडायची इच्छा नाही. मी निघतोय."

श्रीमती पार्क्स त्याला वाट देण्यासाठी उठल्या, बस चालक जेम्स ब्लेक यांच्याकडे पाहिले आणि मग आपल्या जागेवर बसल्या.

"स्वतःसाठी त्रास ओढवून घेऊ नकोस!" ब्लेक ओरडला.

"आम्हाला का त्रास देताय?" मिसेस पार्क्स शांतपणे आणि स्थिरपणे म्हणाल्या.

"मी पोलिसांना बोलावणार!" ब्लेकने धमकी दिली.

"तुम्हाला जे करायचं आहे ते करा," मिसेस पार्क्स शांतपणे म्हणाल्या. त्यांना अजिबात भीती वाटत नव्हती. त्या या अन्यायापुढे हार मानणार नव्हत्या.

काही गोरे लोक मोठ्याने ओरडत होते, “तिला अटक केली पाहिजे," आणि “तिला बसमधून खाली उतरवले पाहिजे." परिस्थिती चिघळू शकते हे लक्षात आल्यावर, काही कृष्णवर्णीय लोक बसमधून उतरले. काहीजण बसमध्येच थांबले आणि एकमेकांना म्हणू लागले, "त्या भागात प्रत्येकजण बसू शकतो. तिथे बसणे हा तिचा हक्क आहे."

श्रीमती पार्क्स बसलेल्याच राहिल्या.

पोलिसांची वाट पाहत आहे श्रीमती पार्क्स यांनी नागरी हक्कांसाठी लढलेल्या शूर स्त्री-पुरुषांचा, मुला-मुलींचा विचार केला. त्यांनी मनातल्या मनात सर्वोच्च न्यायालयाच्या १९५४ सालच्या 'ब्राऊन विरुद्ध बोर्ड ऑफ एज्युकेशन' या खटल्यातील निर्णयावर चिंतन केले , ज्यामध्ये वर्णभेदाची प्रथा मुळातच अन्यायकारक असल्याचे ठरवण्यात आले होते.

आपण थकलो आहोत हे लक्षात येताच तिने एक सुस्कारा सोडला. ती कामामुळे थकली नव्हती, तर गोरे लोक तिच्याशी ज्या प्रकारे वागत होते, त्यामुळे ती थकली होती. रस्त्यावर गोऱ्या लोकांना वाट करून देण्याचा, जेवणाच्या ठिकाणी जेवायला वेगळे बसण्याचा आणि विभक्त शाळांमध्ये जाण्याचा तिला कंटाळा आला होता.

ती 'काळ्या' प्रवेशद्वारांना, 'काळ्या' बाल्कनींना, 'काळ्या' नळांना आणि 'काळ्या' टॅक्सींना कंटाळली होती. कुठे तरी आधी पोहोचूनही शेवटपर्यंत वाट पाहण्याचा तिला कंटाळा आला होता. ती 'भेदभावाला' कंटाळली होती आणि 'समान नाही' हे ऐकून तर ती पार वैतागली होती.

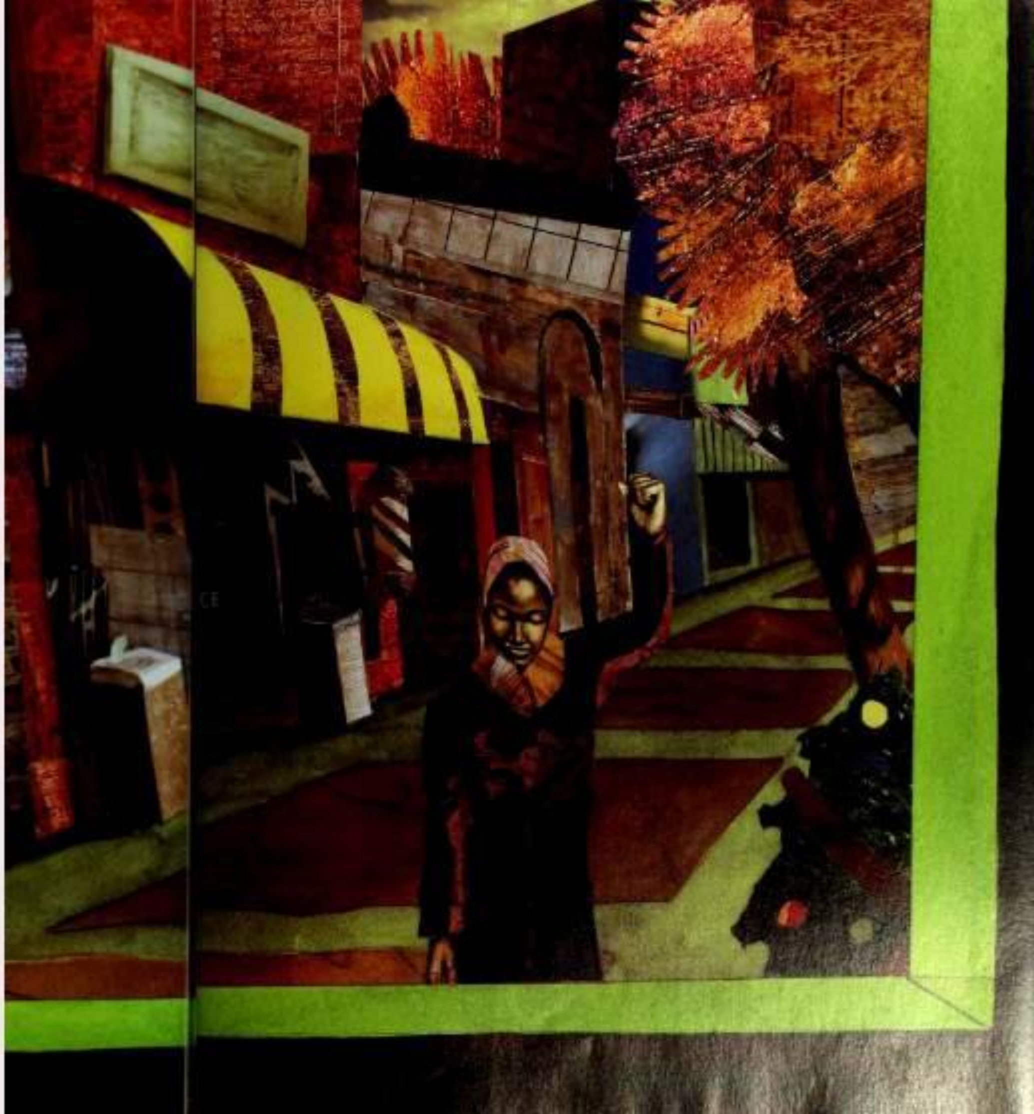

तिला तिच्या आई आणि आजीची आठवण झाली. तिला माहीत होतं की, तिने चिकाटीने प्रयत्न करावेत अशी त्या दोघींचीही इच्छा असेल. तिने हे आव्हान स्वतःहून स्वीकारले नव्हते, पण त्याचा सामना करण्यास ती तयार होती.

जेव्हा पोलिसाने पुढे वाकून विचारले, "आंटी, तुम्ही कृपया बाजूला व्हाल का?" तेव्हा वर्षानुवर्षे तिने सोसलेल्या कृष्णवर्णीय लोकांची सर्व शक्ती तिच्यात उसळून आली. रोझा म्हणाली, "नाही."

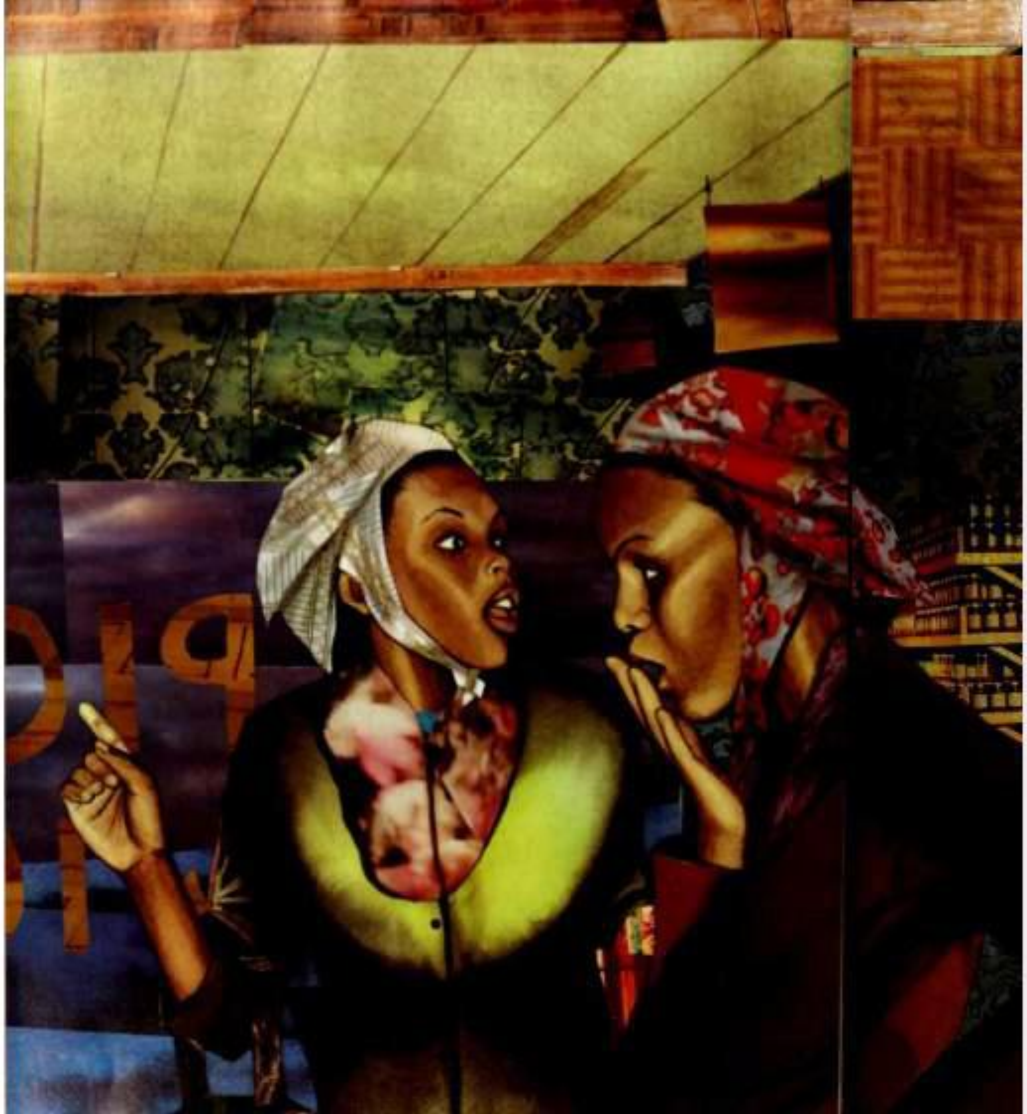

जो एन. जेव्हा रॉबिन्सनला अटकेबद्दल समजले, तेव्हा ती पिगली-विगलीमध्ये होती. ती तिथे मॅकरोनी आणि चीज घेण्यासाठी गेली होती. जेव्हा कधी ती रात्रीच्या जेवणात मासे बनवायची, तेव्हा ती त्यासोबत मॅकरोनी आणि चीजच वाढायची. ती पैसे देण्यासाठी रांगेत उभी असताना, महिला राजकीय परिषदेच्या एका सहकारी सदस्याने तिला ही माहिती दिली.

"श्रीमती पार्क्स यांना अटक झाली आहे!" तो उत्साहाने म्हणाला. मग त्याने चोरून आजूबाजूला नजर टाकली. "सर्वांनी आज रात्री दहा वाजता माझ्या ऑफिसमध्ये मला भेटावे असा निरोप पाठवा."

श्रीमती रॉबिन्सन या डॉक्टर रॉबिन्सन आणि अलाबामा स्टेट या 'कृष्णवर्णीय' महाविद्यालयात प्राध्यापिकाही होत्या. त्यांची नुकतीच महिला राजकीय परिषदेच्या अध्यक्षपदी निवड झाली होती. त्या घाईघाईने घरी आल्या, जेवण वाढले, स्वयंपाकघर स्वच्छ केले आणि मुलांना झोपवले. त्यांनी आपल्या पतीचा निरोप घेतला आणि महाविद्यालयाकडे धाव घेतली. सर्वजण तिथे जमले तोपर्यंत अंधार पडला होता.

पंचवीस महिलांनी एकमेकींचे हात धरले आणि प्रार्थना केली; आपण जे करत आहोत ते योग्यच आहे, अशी त्यांना आशा होती. कारण, त्या अलाबामा स्टेट कॉलेजचे कागद, प्रिंटर, स्टेन्सिल इत्यादी परवानगीशिवाय वापरणार होत्या. कॉलेजमध्ये पकडल्या गेल्यास, त्यांना अनधिकृत प्रवेशाबद्दल अटक होऊ शकली असती. पण त्या एका जाचक कायद्याविरुद्ध लढत होत्या. रोझा पार्क्सच्या धैर्याने प्रेरित होऊन, त्यांनी आपल्या भीतीचा आणि आत्म-तिरस्काराचा धैर्याने सामना करण्याचा निर्धार केला.

महिलांनी वेगवेगळी कामे करण्यासाठी लगेच गट तयार केले. सर्वात कठीण काम स्टेन्सिल बनवण्याचे होते, कारण स्पष्ट आणि सुवाच्य ठसे उमटण्यासाठी मशीनवरील प्रत्येक बटणाला जोरदार दाब द्यावा लागत असे. एक जरी चूक झाली, तरी नवीन स्टेन्सिल बनवावे लागत असे. या संपूर्ण कामासाठी प्रचंड एकाग्रतेची गरज होती.

पोस्टरवर लिहिले होते: "कोणीही बसने प्रवास करणार नाही; श्रीमती पार्क्स यांना पाठिंबा द्या. बसने प्रवास करू नका, सोमवारी पायी चाला." त्या महिलांनी मॉन्टगोमेरीमधील सर्व कृष्णवर्णीय लोकांसाठी पुरेशी पोस्टर्स बनवली. दुसऱ्या दिवशी, ही पोस्टर्स वाचताना लोकांना तो आनंद आठवला, जो त्यांना तेव्हा झाला होता जेव्हा सर्वोच्च न्यायालयाने वंशभेदाची प्रथा ही विषमतेचे प्रतीक आहे असा निकाल दिला होता. कृष्णवर्णीय लोकांना वाटले होते की सर्वोच्च न्यायालयाच्या या निर्णयानंतर त्यांच्याशी अन्यायकारक वागणूक दिली जाणार नाही. पण तसे झाले नाही.

या निर्णयानंतर लगेचच, मिसिसिपीमधील मनी येथे चौदा वर्षांच्या एम्मेट टिलला जमावाने ठार मारले. त्याच्या आईसोबत शोक व्यक्त करण्यासाठी एक लाखांहून अधिक लोक त्याच्या अंत्यविधीला उपस्थित होते. तिने त्याची शवपेटी उघडी ठेवली आणि म्हणाली, “ते माझ्या मुलाशी किती क्रूरपणे वागले हे जगाने पाहावे अशी माझी इच्छा आहे." त्याच्या मारेकऱ्यांची निर्दोष मुक्तता झाल्यानंतर काही आठवड्यातच, रोझा पार्क्सने एक धाडसी भूमिका घेतली. लोक तिला पाठिंबा देण्यासाठी तयार होते.

सार्वजनिक सभेला मोठी गर्दी जमली होती. महिला राजकीय परिषद, एनएएसीपी (NAACP) आणि सर्व चर्चचे सदस्य उपस्थित होते. त्यांना अशा व्यक्तीची गरज होती, जी अन्यायाबद्दलच्या त्यांच्या भावना व्यक्त करू शकेल. रेव्हरंड मार्टिन ल्यूथर किंग ज्युनियर हे सर्वात योग्य व्यक्ती आहेत यावर सर्वांचे एकमत झाले. "आम्ही बसने प्रवास करणार नाही," असे डॉ. किंग यांनी घोषित केले. "जोपर्यंत न्याय आणि सत्याचा विजय होत नाही, तोपर्यंत आम्ही चालत राहू."

आणि लोक चालायला लागले. ते पावसात चालले. ते कडक उन्हात चालले. ते अगदी पहाटे चालले. ते रात्री उशिरा चालले. ते नाताळ आणि ईस्टरच्या दिवशी चालले. ते ४ जुलैला चालले, ते कामगार दिनी चालले. ते थँक्सगिव्हिंगच्या दिवशी चालले, आणि मग पुढचा नाताळ जवळ आला होता.

आणि लोक चालतच राहिले.

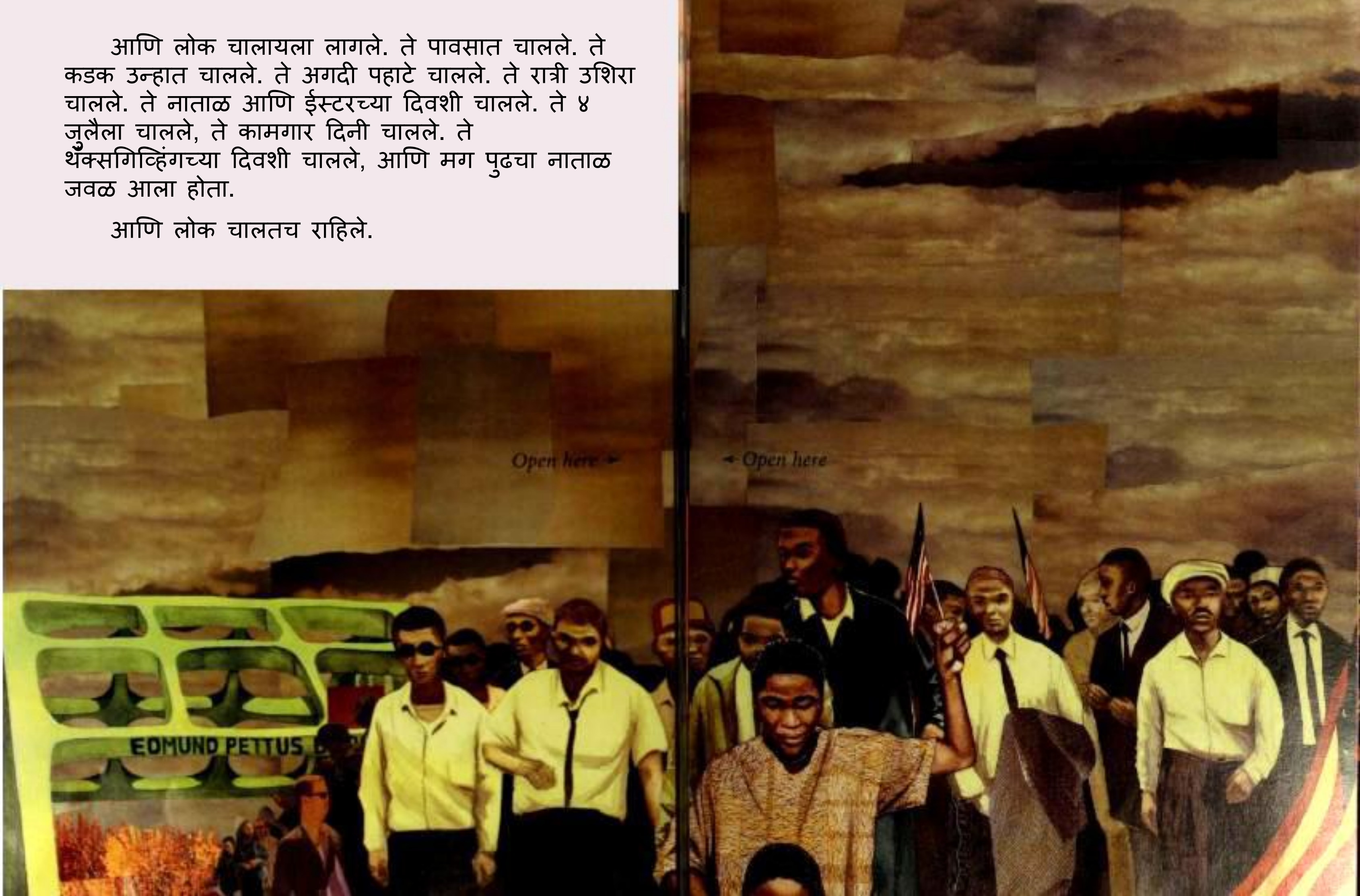

रोझा पार्क्सच्या सत्य, आत्मसन्मान आणि धैर्याने त्यांच्या एका 'नाही'ला बदलाच्या लाटेत रूपांतरित केले.

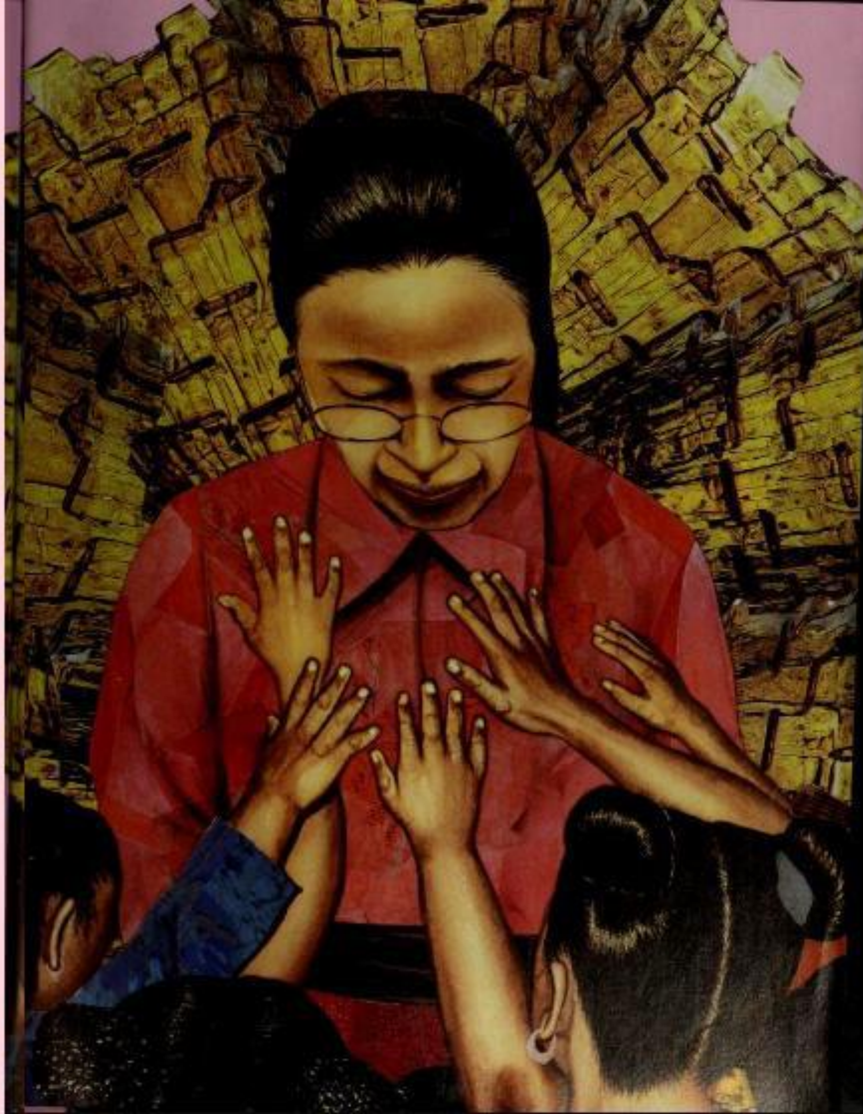

अमेरिकेतील कृष्णवर्णीय चळवळ

(कृष्णवर्णीय चळवळ)

मुख्य नायिका

रोझा पार्क्स

प्रेरणादायी चरित्र